

V I N T A G E

Radu Rosetti (1853–1926), istoric, genealogist, scriitor, s-a născut la Iași, având strămoși, din partea tatălui, logofătul Răducanu Rosetti, doi domnitori, Antonie Ruset și Manole-Giani Ruset, iar din partea mamei pe Grigore Alexandru Ghica, care îi era bunic, ultimul domn al Moldovei de dinainte de unirea din 1859. Ca și tatăl său, a studiat în Apus, însă în Franța și Elveția, obținând, în 1873, un bacalaureat în științe. Întors în țară, silit de datorii, a trebuit să vândă o parte din proprietăți și să încerce, fără prea multă izbândă, o carieră în politică și în administrație. A fost prefect de Roman și de Brăila, deputat în mai multe rânduri și director al închisorilor. În cele din urmă, mânat și de pasiunea pentru cercetări istorice, a ales să devină arhivar în Ministerul Afacerilor Străine. Apariția sa în viața literară s-a produs oarecum târziu, în 1904–1905, cu un roman istoric în foileton, publicat în *Epoca*, pe care Academia Română l-a și premiat în 1906: *Cu paloșul*. Au urmat alte volume de inspirație istorică: *Păcatele sulgeriului* (1912), *Povești moldovenești* (1920), *Alte povești moldovenești* (1921). Studiile și articolele istorice, multe dintre ele fiind publicate în *Analele Academiei Române*, arată interesul lui Radu Rosetti pentru genealogie, istorie socială și politică. Cele trei volume de *Amintiri* vădesc însă marea sa vocație, cea de povestitor și memorialist, pe care E. Lovinescu nu a ezitat să o recunoască în *Istoria literaturii române contemporane* spunând despre Radu Rosetti că a dat „cea mai prețioasă memorialistică din literatura română“.

RADU ROSETTI

Din copilărie

Amintiri

HUMANITAS

BUCUREȘTI

Redactor: Cătălin Strat
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Ioana Vilcu
DTP: Corina Roncea

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2012

ISBN 978-973-50-3419-1
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Notă asupra ediției

Editura Humanitas continuă publicarea *Amintirilor* lui Radu Rosetti. Ca și în cazul primului volum, *Ce am auzit de la alții*, reeditat în 2011, textul ediției de față a fost stabilit în redacție. Am ales să reproducem integral volumul *Amintiri din copilărie*, publicat în 1925, la București, de Imprimeria Fundației Culturale „Principele Carol“. De altfel, de atunci, volumul nu a mai fost reeditat.

S-a ținut cont de caracterul memorialistic și documentar al textului și, de aceea, au fost păstrate toate formele arhaizante ale unor cuvinte, regionalismele și preferințele ortografice ale autorului, dacă folosirea lor este confirmată de dicționare și de texte literare apărute în timpul vieții lui. Anumite licențe gramaticale s-au păstrat. Îndreptarea lor l-ar lipsi pe cititorul de astăzi de un document de limbă literară.

S-au înlăturat formele morfologice vechi care nu se justifică, precum terminațiile care nu mai au valoare fonetică, punctuația a fost adaptată normelor moderne, iar erorile tipografice au fost eliminate tacit. Când nu se justificau, evidențierile cu litere cursive, frecvente în ediția din 1925, au fost eliminate.

Notele îi aparțin lui Radu Rosetti.

CAPITOLUL I

Cele dintâi amintiri

M-am născut în noaptea după Ziua Crucii a anului 1853, în Ieși, în casa tatei, pe Podul Roșu, unde se află astăzi gimnaziul Alexandru cel Bun. Mama a încercat să mă hrănească cu laptele ei, dar eram din cale afară mîncăcios, a trebuit să renunțe după puține zile și mi s-a luat o mamă foarte de treabă, soția unui birjar din Ieși numit Neculai Roșu, unul din cei mai vajnici bețivi din capitala Moldovei.

Cele dintâi rugăciuni după naștere mi-au fost cetite de vlădica Racoviță de la Sfântul Spiridon. Părinții mei pierduse înaintea de mine doi copii, o fată și un băiet, și, cu toate că eram un copil foarte voinic, mintea mamei fiind impresionată de pierderea celorlalți doi, deși nu era deloc superstițioasă, se temea să nu fie ursită a nu avea parte de copiii ce-i năștea. Vlădica Racoviță de la Sfântul Spiridon, un urmaș direct al familiei Racoviță celei adevărate, care dăduse doi domni Moldovei, era un barbat mic la stat, slăbănog, ghebos și aproape cu desăvârșire spân. Numai cu mare greu consimțise mitropolitul de pe vreme să-l hirotonească, căci darul preuției se refuza de obicei acelor barbați al căror fizic era din cale afară ingrât și de natură să stârneasă răsul. Și vlădica

Racovița avea mai mult înfățișare de momiță decât de om. Dar era în schimb un adevărat sfânt: de o curățenie de viață care nu lăsa nimica de dorit și de o dezinteresare fără margini, blând, simplu, dând nevoișilor până la cel de pe urmă ban, veșnic gata să mângâie durerile, să dea ajutor la împăcarea vrăjbilor și a dihoniilor ce-i ajungeau la cunoștință și să insuffle nădejde celor desnădăjduiți: era idolul sărăcimii. Singura slăbăciune ce i se cunoștea era o adevărată patimă pentru tutunul cel bun. După ce a isprăvit molitvele ce ni le-a cetit, a zis mamei:

— Să știi, domniță, că băietul aista are să-ți trăiască, doară vlădica cel ghebos i-o cetit rugăciunile și ghebul lui are noroc la copii.

Părinții mei duceau atunci un trai foarte luxuos: slugi, trăsură și cai erau o mulțime și știu că aveam o trăsură, doi cai și un vezeteu înadins pentru mine. Dar acel vezeteu era un țigan negru la față ca fundul CIAUNULUI, îmbrăcat cu straie curate, dar de rând, pe când Sava, vezeteul mamei, era moldovan, alb la față, purta numai favoriți și avea o livrea din cele mai elegante, de culoare albastru-deschis, împodobită cu galoane de argint. Și eu, după cât îmi istorisea mai târziu mama, supărat să tot fiu condus de țiganul urât și neelegant, făceam niște scene cumplite de câte ori era să ies la plimbare, la Copou. Când mama era singură acasă, poroncea să se suie Sava pe capra trăsurii mele, dar când era și tata de față mă astâmpăram și nu mai făceam nici o scenă, știam doar că corecțiunea este gata.

Întăia amintire precisă ce o am datează din toamna anului 1856, de la nașterea surorii mele Maria: eram atunci de trei ani și o lună; din acel moment șirul amintirilor mele devine din ce în ce mai complet.

Țin bine minte de ghidușiile lui Neculai Cozadin, vataful nostru de ogradă, când voia să mă facă să râd. El era un văr primar al lui Cuza (Domnitorul), al lui Dumitrache și al lui Grigore Cozadin, doi mari bogatași de pe vreme, fiind copil din flori al unei surori a tatălui Cozadineștilor și a mamei lui Cuza. Intrase în miliția moldovenească la înființarea ei, urmasc cursul de instrucție la care fusese supuși recruții moldoveni de ruși la Odesa și slujise șaisprezece ani în escadronul de cavalerie, retrăgându-se cu gradul de *îndârofițer* (*unterofițer*) cum se zicea atunci subofițerilor. Era un barbat de o cinste exemplară și de un devotament absolut cătră tata, pentru slujba căruia ar fi fost oricând gata să-și expuie zilele. Soția lui, mama Anghelina, era o grecoaică renumită pentru meșterea în facerea dulceților, a vutcelor, a murăturilor și a tuturor preparațiunilor care alcătuiau cel mai mare merit al unei cămărășițe, slujbă ce o îndeplinea în casa noastră. De *corăbielele* ei îmi aduc aminte cu jând și acuma, de atunci n-am mai mâncat așa de bune. Bunica vorbia de Anghelina în termenii cei mai elogioși, recunoscându-i superioritatea în facerea corăbielelor și a rahatului. Femeie de o cinste exemplară, era cumplit de temută de slugile de jos; bucatarii, băieții la bufet și fetele din casă aparținând neamului țigănesc; ei și ele mi-au povestit pe urmă într-un glas că umbla cu harapnicul sub pestelcă și nu stătea la îndoială pentru a-i *croi* cu el.

Cât au trăit la Ieși, părinții ne trimeteau pe noi, copiii, vara, la Bohotin, la moșu-meu Mitică, sau la Răducăneni, la moșu-meu Lascar, unde ne însoția uneori și mama.

Moșia Bohotinul, fără Hilița, care fusese vândută, și Colțul Cornei, dat de zestre mătușii Profirei, la căsătoria ei cu Alecu Moruzi Zvorășteanul, fusese dintăi căutată de frați în

devălmășie, apoi, după câțiva ani, s-a împărțit în patru părți: Bohotinul cu Gura Bohotinului, Răducănenii, Bazga și Cozia, care s-au tras la sorți între cei patru frați. Bohotinul a căzut în partea moșului Mitică, Răducănenii în partea moșului Lascar, Bazga în cea a tatei, iar Cozia în cea a moșului Alecu. Tata operase tragerea la sorți cu mâinile lui. Cunoscând dorințele fiecăruia în parte, a ajutat soarta pentru ca fiecare să se aleagă cu partea dorită de dânsul. El se desinteresa de Bohotin căci, precum am arătat în întâiul volum al acestor *Amintiri*, cumpărase de la frați Căiușul, cu bani din moștenirea ramasă lui de la soția sa cea dintâi. A pus deci Bazga la dispoziția fraților pentru ușurarea plăței părților lor din datoriile părintești, având ei a restitui prisosul prețului de vânzare peste partea lui de datorii când vor vinde Bazga. Au și vândut-o cu 32 000 de galbeni, dar i-au restituit banii numai la 1856, socotindu-i „ca între frați“, adică cu o dobândă de cinci la sută. Pe tata această socoteală la atins rău, căci în urma traiului nemăsurat și bizuindu-se pe acei bani, făcuse datorii pentru care plătea dobânzile obișnuite atunci de cincisprezece și chiar optsprezece la sută pe an. Diferența a fost simțitoare, dar, ei fiind foarte uniți între dâșii, tata n-a zis nimica, însă s-a hotărât, pentru a scapa de datoriile ce-i rămăsese, să se mute îndată la țară¹.

La Căiuși, curtea era terminată de ani și frumuseța de grădină plantată, dar tata, pretextând că nu voiește să intre în casă înainte ca aceasta să fie cu desăvârșire gata și că trebuie

1. Erau atât de uniți între dâșii și unirea lor era atât de cunoscută în țară, încât, în fața tribunalelor, oricare din frați semna pentru tuspatru și aceste semnături erau primite drept bune de tribunale și nu au fost niciodată contestate.

să schimbe coloanele de zidărie ale balconului de sus, despre grădină, prin altele, de fontă, ce aveau să fie aduse din străinatate, a mers să s-așeze, cu mama și cu noi, la Pralea.

Pralea era un sat pe moșia Căiuți, la unsprezece kilometri de curte și de târgușorul cu acest nume, care fusese întemeiet, încă sub Ioniță Sturdza, de bunul meu, hatmanul. Acești unsprezece kilometri trebuiau făcuți pe niște rătăcării cumplite, de nestrăbătut pe vreme rea. Aici s-a apucat să clădească o casă de vălătuci, iar până când această casă s-a gătit, ne-am înghesuit cum am putut și noi, în trei odăițe mici ale vataului nostru de acolo, medelnicerul Iancu Popovici. Mama nu s-a opus la această combinație ciudată, dar îmi aduc bine aminte s-o fi văzut plângând pe când privea la clădirea viitoare noastre case și doară, atunci, tata iubia pe mama la nebunie.

Iaca planul acestei construcții împodobită cu numele pompos de curte: în păreții de la mieznoapte și de la apus ai unei mari încăperi, luminată prin două uși cu geamuri și două înalte și largi ferești à guillotine, se deschideau ușile a cinci odăi, din care una slujia de *ietac* părinților mei, două ne adăpostiau pe noi, copiii, una servia tatei de biurou, iar a cincea era o odaie de musafiri. În caz de gloată se mai întrebuițau pentru găzduirea musafirilor biourul tatei și una din odăile noastre. Bineînțeles că la întâmplare se făcea un uz larg de sistemul saltelelor întinse pe jos. Mai erau două odăiți dând în ietacul părinților, din care una servia de locuință cameristei mamei, iar cealaltă de cameră de baie și de toaletă. Încăperea cea mare slujia drept salon, iar iarna și vara, în caz de vreme rea, devenia sofragerie.

În ogradă mai erau, aproape de această clădire, două rânduri de odăi, asemenea de vălătuci și acoperite cu draniță, care se tăiau în unghi drept și în care locuiau vataul de la

Pralea, Iancu Popovici, cu soția lui, o droaie de slugi, precum și unii musafiri, becheri sau persoane mai puțin însemnate. În mijlocul ogrăzii de din față, amenajată în chip de grădină cu flori, era un pavilion octogon de lemn, în care ședeam la masă de câte ori nu era frig sau nu ploua prea tare. Bucătăria era așezată într-o clădire separată, în fundul ogrăzii, nu departe de grajd. Aveam doi bucătari pentru masa de sus și unul pentru masa de jos, adică cei dintâi pentru noi, celalalt pentru slugi, bineînțeles toți țigani. Domiciliul statornic al celor dintâi era la Căiuți. Făceau serviciul cu rândul, schimbându-se în fiecare săptămână. Asemenea și vezeteii, având fiecare să îngrijască de câte patru cai, făceau serviciul tot cu rândul, numai o păreche de cai, *de dărvală*, rămâneau la Pralea în permanență. Curtea și ograda erau încunjurate cu un zaplaz de lătunoaie, din afară de care se vedeau razamate grămezi de draniță și de șindilă.

Spălătoria era la Căiuți, de unde se aduceau albiturile de două ori pe săptămână: la Pralea era numai una rudimentară. Asemenea și camera era la Căiuți, unde sta cămărășita, *mama Marghioala*, o fostă domnișoară de onoare de altădată a bunicăi, căsătorită acuma cu vataful de ogradă, Iorgu Iordăchescu, un om de treabă, neboierit, dar unul din cei mai mari minciunoși ce i-am cunoscut în viața mea. La Pralea era numai o camară fragmentară de care îngrijia soția vatafului de acolo, *mama Tasiica*.

Dacă exteriorul casei noastre de la Pralea era destul de primitiv, mobilierul îi era departe de a fi mai ales. Afară de *crivaturile* tatei și ale mamei, de lemn de nuc lustruit, fără nici un ornament, de vro două dulapuri de mahon, aduse aceste, din mobilierul tatei, de la Căiuți, foarte sumar și acela,

de un foarte frumos clavier Pleyel, cu coadă, al mamei, de un dulap de mahon, cu ușă brodată și de vro două mesuțe, absolut tot: paturi, scrinuri, dulapuri, mese, mesuțe, lăbăuri, scaune și scăunașe ieșise din mâinile îndemânatece ale stoleriului nostru neamț, Mathes, și totul era făcut din lemn din pădurile noastre. Nu cred să fi existat mai mult de trei jilțuri în toată casa, iar canapelele erau înlocuite prin paturi moldovenești, peste care erau așazate mindire de paie și saltele de lână, acoperite cu macaturi de cit, însoțite de perine de părete și de cap, acoperite tot cu cit, cum erau și toate perdelele. Locuința și mobilierul înfățișau o icoană destul de exactă a stării unei așazări de colon din Canada sau din Statele Unite în veacul al optsprezecelea.

Satul Pralea fusese întemeiet în vremea lui Ioniță Sturdza de bunul meu, hatmanul, cu oameni adunați, pentru o a treia parte din regiunea muntoasă a ținutului Putnei, iar pentru două părți din unguri secui aduși de peste graniță, din comitatul Trei Scaune. Cei dintâi ocupau partea din sus a satului, numită din această pricină *la Moldoveni*, cei de ai doilea partea de jos, numită *la Ungureni*. Aproape toți sătenii vorbeau amândouă limbile, mulți erau, cum mai sunt și astăzi, gușăți.

Niște ființi care jucau un rol însemnat în viața de la Pralea erau urșii. Din pricina defrișării unor întinse întinderi de păduri, samanate pe urmă cu păpușoi, unele de tata și altele de țarani, și a tăierii altor întinderi pe care crescuse acum niște țihle impenetrabile, aceste dihanii găseau acolo, cu începere de la sfârșitul lui iulie, o cămară bine aprovizionată pe lângă culcușuri ce le puteau crede tefere. Păpușoii și vitele locuitorilor satelor de pe împrejur aveau prin urmare foarte mult de suferit din pricina acelor fiare, mai cu samă acele ale bieților Prăleni.

Țin bine minte cum, într-o seară de la începutul toamnei anului 1857, după căderea nopții, eram adunați, cu mic cu mare, pe cerdacul dând înspre ograda din față, culcați pe niște saltele așazate pe scândurile acelu cerdac, iar în fața noastră, în ogradă, ardeau focuri de baligă pentru a ne apăra de țânțari. Pe lângă tata și mama, mai erau cu noi moșii noștri, Lascar și Mitică, precum și musafiri veniți pentru vânat. Deodată auzim, parcă veniau din a doua ogradă, niște strigăte de:

— Săriți, oameni buni, săriți că mă mănâncă ursul! Nu mă lasați! Nu mă lasați!

Tata, moșii mei, musafirii, vataful Iancu au pus mâna pe puști și au alergat înspre locul de unde porniau strigătele. Dar Iozef, despre care voi vorbi mai jos pe larg, a cărui casă era megieșă cu ograda de unde porniau strigătele, a apucat înaintea lor, căci a avut numai să sară peste gard. Ajuns acolo, a văzut un om ferindu-se de un urs voinic de ale cărui îmbrățișări scapa numai mulțămită prezenței de spirit a socru-său, un moșneag olog, care arunca într-una în urs cu tăciuni aprinși ce-i lua dintr-un foc mare, arzând dinaintea lui. Ursul mai era foarte stingherit în mișcările lui de un cățaluș care neconținut îl apuca de labele de dinapoi. Dihania se apropiase foarte încet și, când l-au auzit mîncînd și mormăind, stăpânul ogorului a avut imprudența să arunce într-însul cu o bucată grea de lemn aprins. Se vede că lovitura astfel primită de urs l-a durut, căci îndată s-a răpezit la om, iar acesta a început să fugă și să strige. Cum a auzit glasurile acelor care veniau, fiara a dat dosul și a luat-o la sănătoasa prin păpușoi, dar Iozef a avut vreme să aprindă într-însul, nimerindu-l drept în inimă.

Altă dată, în acelaș an, erau la noi un număr de musafiri cu care mersesem, în mai multe trăsuri, să prindem păstrăvi

Cuprins

I. Cele dintâi amintiri	7
II. Mama	44
III. Ce știu despre unire	61
IV. Ce știu despre unire (urmare)	85
V. Ce știu despre unire (urmare și sfârșit)	109
VI. Călătoriile noastre la Viena și Italia	136
VII. Din domnia lui Cuza	149
VIII. Din domnia lui Cuza (urmare și sfârșit)	172
IX. Una din cele de pe urmă curți boierești din Moldova de la a doua jumătate a veacului trecut	201
X. „Universitatea de la Căiuți“	227